

1995. POÈTICA DE LA CIUTAT. CRÒNIQUES DES D'ELX

Gaspar Jaén i Urban

**Proposta de programa electoral per al PSPV-PSOE d'Elx. Grup
d'urbanisme**

Març 1995

'Sureste': el fantasma de bell nou

Maig 1995

Carta de comiat del curs 1994-95

Juny 1995

**Informe razonado sobre el trabajo final de carrera Estudio
arquitectónico y levantamiento de planos de los «masos»
situados en el municipio de Relleu (Marina Baixa) de la alumna**

María José Ferrándiz Buforn

Juliol 1995

**Informe razonado sobre el trabajo final de carrera Estudio
arquitectónico y levantamiento de planos de la Cámara Oficial
de Comercio e Industria de Albacete del alumno Carlos Carrasco**

González

Juliol 1995

Reconstrucció de la Glorieta d'Elx

Juliol 1995

Algunes notes sobre el cel i la tramoia alta de la Festa d'Elx

Juliol 1995

Arbres

Agost 1995

PROPOSTA DE PROGRAMA ELECTORAL PER AL PSPV-PSOE D'ELX. GRUP D'URBANISME

Març 1995

L'ELX DELS ÚLTIMS SETZE ANYS

A partir de l'any 1979, la gestió dels socialistes en l'Ajuntament d'Elx ha transformat d'una forma molt positiva la fesomia de la nostra ciutat i els seus espais i edificis públics, així com les seues partides rurals.

Queda ja lluny la imatge d'aquella ciutat d'Elx que vam heretar caracteritzada per la seua duresa, sense arbres ni jardins i escassa d'equipaments; una ciutat que, amb els seus carrers només d'asfalt i les seues voravies estretes era sobretot una màquina per a la reproducció estricta de la força de treball, més que un lloc on viure i gaudir.

La gestió que hem fet els socialistes ha estat orientada pels nostres principis polítics i ha volgut seguir els principis de l'urbanisme progressista del segle XX. El resultat ha estat una ciutat més humana gràcies a la reformulació dels seus espais públics, voravies i espais per als transeunts, a la progressiva publicació dels horts de palmeres, a la construcció d'equipaments, a la plantació de palmeres als carrers i als jardins, etc. Concretament la plantació de palmeres a la ciutat és quelcom que no s'havia fet mai abans d'ara i que ha portat a que la perspectiva d'una gran part de les vies urbanes d'Elx s'haja fet més agradable en enfrontar-se amb arbres.

Actualment, quan a algunes ciutats espanyoles, des d'opcions conservadores, es planteja un nou model de ciutat, tot rebutjant les actuacions fetes des de l'esquerra, és més necessari que mai reivindicar les actuacions que s'han donat durant els últims quinze anys en ciutats de mitjana grandària com la nostra.

Ara més que mai, els socialistes pensem que existeixen diferències de pes entre les propostes progressistes i les conservadores per a la construcció de la ciutat. Perque per a nosaltres la construcció de la ciutat no és una mera gestió tècnica i desideologitzada (privada sempre que es puga), ni una qüestió que és funció només de la disputa electoral, sinó que ha d'estar guiada per uns principis ideològics i polítics que porten a una determinada idea o model de ciutat en tant que expressió construïda d'una idea de societat humana.

Així, la nostra proposta pel que fa a urbanisme, obres, parcs i arquitectura es de continuïtat amb les coses fetes en les quatre legislatures anteriors, és a dir amb la humanització d'Elx. Volem seguir desenrotllant la nostra idea de ciutat: una ciutat on predomine la solidaritat, la lluita contra les discriminacions urbanes i la marginalitat i on s'eviten les degradacions de l'espai urbà.

La tasca de fer una ciutat no s'acaba mai: mai no

s'acabaran de resoldre els problemes urbans perquè els problemes de la ciutat, en tant que escenari de la vida humana, no s'acaben mai. Però hem de treballar fermament per tal que vagen resolent-se els problemes que sorgeixen en cada moment i poder tenir, així, una ciutat cada vegada més agradable, més humana i més bella.

LA CIUTAT DE LA DRETA

Darrerament en els programes urbanístics conservadors s'apunta un model de ciutat autoanomenada 'lliberal' diferent del model que hem vingut plantejant i aplicant des dels ajuntaments socialistes, un model, el nostre, basat en la cultura urbanística progressista europea i espanyola contemporània.

La ciutat de la dreta comprén, per posar alguns exemples, la privatització de serveis públics (ja siguen educació, transports, poliesportius o centres de salut); la jerarquització i especialització funcional del territori i de la ciutat; la liberalització generosa i indiscriminada de l'ús del sòl no urbanitzable; la inversió en obres públiques "visibles" al marge de la seua necessitat real o de la reivindicació ciutadana; la potenciació de debats "tècnics" de curta volada, de caràcter estrictament polític o propagandístic; una minusvaloració dels centres històrics i del patrimoni arquitectònic i natural d'interés, etc.

Enfront de tot açò, els socialistes proposem per a la ciutat d'Elx la continuïtat de les coses fetes durant les últimes quatre legislatures i el manteniment de la nostra idea de ciutat que està en la base d'aquesta construcció.

Seguir en el sentit que ja hem iniciat vol dir...

LLUITAR CONTRA LA MARGINALITAT ESPACIAL O URBANA: UNIR TRAMES URBANES, POTENCIAR L'ACCESIBILITAT, CONSTRUIR EQUIPAMENTS

La idea socialista de ciutat i de municipi ha comprés importants inversions per tal de reequipar Elx i el seu camp, especialment en la perifèria de la ciutat, allà on quedaven terrenys buits o "de reserva" o allà on quedaven solars d'una certa extensió sense edificar. La disposició d'equipaments (poliesportius, centres escolars, edificis administratius, centres sanitaris, centres socials, centres assistencials, etc.) arreu els barris i l'accessibilitat de tots aquests barris ha estat i seguirà estant, un punt bàsic per a dur endavant la nostra idea de ciutat. Però, a més, els equipaments s'han situat sempre als llocs més adequats: en relació amb la població i amb els ciutadans que més ho necessitaven.

Moltes d'aquestes noves construccions s'han convertit en punts de referència dels teixits urbans dels voltants, amorfs o destruïts, com ara els centres socials de Carrús, de Salvador Allende i del Raval de Sant Joan, que han esdevingut punts

nodals dels barris on es troben situats. El mateix passa amb les oficines municipals o de serveis de les diferents partides del camp d'Elx i dels barris de Torrellano, La Marina o l'Altet, amb edificis remodelats com ara els mercats de les places de Barcelona o de Madrid i amb espais remodelats com ara la plaça de la Vilajoiosa, el jardí de la U A 13 vora les Corts Valencians i el parc de Fernández Ordóñez vora el pont de Ferro.

Continuar amb aquesta política de creació de centres públics és fonamental, però també la unió de trames urbanes, formant un conjunt armònic i ben comunicat, on tots els barris i les partides siguin accessibles, sense barreres que els separen. I això és així perquè la nostra idea de ciutat i de territori comprén la no marginalitat de cap barri ni de cap àrea.

Amb aquests principis ja hem actuat en zones urbanes marginals com ara els barris de Patilla, dels Palmerars i del Camí Vell de Crevillent, a més del Raval de Sant Joan, un barri històric destruït i mig abandonat fins fa uns anys que en l'actualitat viu una intensa activitat constructora gràcies a la iniciativa municipal. En aquests llocs hem obert carrers nous, hem reparat l'espai públic existent i hem instal·lat dotacions urbanes.

Certament, aquest ha estat un dels punts base de la nostra política de obres urbanes: l'agençament de calçades, la renovació de voravies, la instal·lació de clavegueram, el manteniment i la creació de parcs i jardins... en definitiva, la millora de la qualitat de l'espai urbà.

Així, en tots els barris d'Elx i en les partides rurals, els socialistes hem intervingut creant places, jardins, equipaments sanitaris, esportius o socials; construint habitatges; fent carrers nous amb les seues dotacions de llum, reg i clavegueram, com el del Rocio o els del barri del camí de Crevillent; urbanitzant espais públics com el jardí de Flora i derrocant les barraques o cases en males condicions que hi havia o també alguns blocs d'edificis de vivendes que havien esdevingut irrecuperables, com ara el Corral de la Patxeca o el Racó de Bonanza.

La millora dels equipaments ha anat unida a la promoció de nous habitatges, com ara al Raval de Sant Joan i a Altabix, a l'obertura de noves comunicacions i a la descentralització de l'administració pública tot instal·lant centres en els diferents barris.

Les línies de treball que ens proposem són de continuïtat amb allò que ja s'ha fet:

Continuar amb la política de creació de dotacions i d'atenció a les partides rurals.

Continuar amb la política de centres escolars, instituts i col·legis, tant en la ciutat com en les partides rurals, però no només amb obres de nova planta, sinó amb obres de modernització dels edificis existents. En aquest tema, proposem una política

de protecció del patrimoni arquitectònic escolar d'Elx que evite els enderrocs indiscriminats que s'han donat els últims anys i que han suposat una pèrdua per al patrimoni arquitectònic, la memòria col·lectiva i la imatge física de la ciutat.

Dins l'aspecte educatiu per a nosaltres és una tasca prioritària aconseguir que la segona universitat de la província s'instal·le en el nostre municipi, per a la qual cosa no pensem regatejar esforços. A més, cal que la seua situació siga el més adequat que siga possible i que potencie l'infraestructura cultural, productiva i ciutadana d'Elx.

En l'aspecte esportiu, com ja hem fet amb els poliesportius ja construïts de Carrús Oest, Carrús Est i del Pla Nou, ens proposem completar els de Torrellano i l'Altet, així com l'acabament dels voltants de la pista d'atletisme actualment en construcció vora el jardí d'Europa. A més, proposem la construcció d'un nou poliesportiu en el barri del Camí Vell de Crevillent, així com un parc en aquest mateix barri que potencie la seua nova construcció i puga servir també per als barris de Carrús i del Pla.

També entre les places i parcs, volem que a actuacions com la plaça del Gall se sumen l'acabament de la plaça de Ventura, de la plaça de Sant Joan i del jardí de St. Roc en el Raval de Sant Joan; l'acabament de la construcció del jardí de la UA-23 que ocupa una illa sencera en els carrers de Juan Díez Martínez i José Bernad Amorós; i fer també el jardí de la UA-12 en els carrers de Pedro Moreno Sastre i Asunción Parreño García, en el barri de Carrús.

També cal actuar en espais sense acabar del centre històric en el sentit que hem esmentat de completar la ciutat. Així, ens proposem urbanitzar adequadament la plaça del Salvador, la replaceta de l'Espart, la plaça de la Fruita, la plaça de Santa Isabel i la zona del Rerapalau ('Traspalacio') compresa entre el Palau dels Altamira i el Parc Municipal, restringint en tots aquests llocs l'ús de l'automòbil i possibilitant que el transeunt gaudeisca de l'espai públic de la ciutat.

Entre els nous equipaments del centre d'Elx que ens faran més ciutat ens proposem acabar les obres del Gran Teatre, construir l'Auditori de la Música i Palau dels Congressos i construir l'edifici de l'ampliació de l'Ajuntament que tenim projectats.

Respecte a altres equipaments, cal seguir tenint cura i millorant els mercats municipals i potenciar els centres socials com a presència del municipi en els barris. Així, proposem l'habilitació de l'antiga UNED, vora la plaça de Barcelona, com a centre social, la construcció d'un nou centre social, amb biblioteca, en el barri d'Altavix i l'acabament i ocupació del nou edifici per a Museu d'Art Contemporani, així com l'ampliació del local de la plaça Major del Raval dedicat a aqueix ús.

Pel que fa als programes de renovació urbana, ens proposem seguir amb el canvi i millora de l'enllumenament públic arreu la ciutat, així com amb la reposició de pintura i reparació de les façanes dels diferents barris, entre ells el de la Sagrada Família, com ja hem fet amb els barris de San Antón, de Porfirio Pascual, del Toscar, de Casablanca, de l'Assumpció, de Barat, de Sant Agatàngel, de la plaça de Barcelona, de les 296 vivendes... un conjunt d'actuacions que forma ja per si a soles una nova imatge de la ciutat més neta, cuidada i agradable.

ACABAR LES RONDES DE LA CIUTAT

Pel que fa a l'estructura viària interior i perifèrica d'Elx, les actuacions fetes han completat els eixos interns i les rondes externes. Així, tenim el gran pont atirantat i la nova via que uneix els carrers de Pere Joan Perpinyà i del Mangraner, oberta sobre el traçat d'un dels canals de Riegos de Levante; tenim també la urbanització de les rondes Nord i de les Corts Valencianes que, embegudes dins la ciutat, fan de límit entre els barris de Carrús i el Polígon industrial homònim; tenim la circumval·lació sud que separa la ciutat del camp (conegut popularment com a 'el desvio'), completada entre el riu Vinalopó i el Cementeri; la ronda de ponent o de Carrús que, mitjançant un nou traçat, uneix l'autovia d'Alacant i Múrcia amb la circumval·lació sud i tenim, en fi, l'avinguda de la Llibertat, la qual, amb un esquema de bulevard amb arbres i fonts ha esdevingut la columna vertebral de la ciutat.

Però en l'actualitat, cal seguir amb aquesta política d'obertura de comunicacions i creació de grans eixos viaris interurbans. Així, és fonamental acabar de tancar la ronda de les Corts Valencianes i prolongar la avinguda de Santa Pola fins el carrer de Candalix; ens proposem fer una nova ronda sud que complete la existent, obsoleta en bona part del seu traçat; obrir la ronda nord, amb el Pont del Nord sobre el Vinalopó, eix aquest que, prolongat cap a llevant, farà de nou enllaç entre Altavix, el Parc Industrial i Torrellano.

També ens proposem seguir defensant el desdoblament de les carreteres d'Alacant i de Crevillent, que es fassa la circumval·lació de l'Altet i de la Marina i que es convertesca en autovia el tram del camí de Castella que uneix des del nostre municipi les autovies d'Alacant a Múrcia i d'Alacant a Madrid. Tot aquest conjunt de mesures ens permetrà millorar les comunicacions i les relacions amb els pobles veïns, Alacant, Elx, Santa Pola i els pobles del Vinalopó, que formen el nostre hinterland cultural i econòmic.

TRACTAR ELS ESPAIS URBANS QUE QUEDEN SENSE ACABAR: AVINGUDA DE LA LLIBERTAT, PARCS I JARDINS

A Elx i a les partides rurals queden encara molts espais de la ciutat sense acabar. De tots ells, el més significatiu és

l'eix de coordenades format pel riu Vinalopó (de nord a sud) i l'avinguda de la Llibertat (de llevant a ponent), eixos que caracteritzen la ciutat de finals del segle XX.

Entre aquests espais encara a mitjan fer, agafarem com a tasca prioritària l'acabament de l'avinguda de la Llibertat, seguint el criteri de fer d'ella un gran bulevard i sense oblidar que aquest espai central de cinc quilòmetres de llargària i cinquanta metres d'ample s'ha convertit en els últims quinze anys en la veritable columna vertebral d'Elx, a més de l'obra més emblemàtica dels governs municipals socialistes que des del primer moment vam rebutjar la seua conversió en una autovia urbana.

També ens plantegem l'acabament de la canalització i utilització pública del riu Vinalopó amb l'acurat tractament paisatgístic d'arbredes i jardins que el caracteritza. Cal evitar l'invasió i l'apropiació privada dels marges del riu, però també cal possibilitar el seu ús pels ciutadans mitjançant la construcció de plataformes que permeten la plantació d'arbres i mitjançant la disposició d'accesos a la part inferior clars i visibles des de la part superior, especialment des dels ponts, com ja hem fet amb les baixades al llit del riu des del passeig del País Valencià i des del passeig de la Muralla.

Un altre espai urbà que ens proposem acabar és el de la plaça del Bisbe Siure, on s'ha fet una de les actuacions més importants dels últims anys. Aquí cal acabar el tractament dels carrers del Capità Antoni Mena i de Josep M^a Buck que donen a la plaça, amb la restricció de l'ús de l'automòbil, la plantació d'arbres i la millora del pavimentat.

Dins d'aquest apartat, ens proposem seguir potenciant els espais per als transeunts mitjançant la creació d'eixos per on es puga caminar, anar a peu o passejar tranquil·lament. Proposem actuacions contundents i de qualitat en l'espai viari i urbà, amb predomini sempre del transeunt.

Un d'ells serà la mateixa avinguda de la Llibertat; un altre serà el carrer de José García Ferrández entre les Xemeneies dels forns d'algeps i el jardí d'Andalucia, unint amb un tractament unitari els jardins de Rafael Alberti, la plaça de Madrid i la plaça de València, espais tots ells fets per l'Ajuntament de majoria socialista en les anteriors legislatures.

Un altre serà l'eix emblemàtic de la ciutat antiga: la Corredora, des del pont Nou fins el carrer de Joan Carles I. Per a aquest tram proposem deixar només un sòl carril per als vehicles, canviant la direcció de l'avinguda del País Valencià i del carrer d'Alfons XII, ampliant les voravies del pont i de la mateixa Corredora i tractant el conjunt amb la importància urbana que té per a la ciutat, com ja s'està fent en aquests moments amb la plaça de Baix, la Glorieta i els carrers Ample i del Trinquet.

Un altre eix on actuar serà el carrer del poeta Miguel Hernández, amb un tractament de bulevard, amb arbres i espais adequats per als transeunts.

Un altre eix serà el passeig de l'hort de la Creu, des de laavinguda de la Llibertat fins la plaça de Benidorm, la qual proposem que es remodele, reordenant l'actual trànsit rodat, per a que siga possible el seu ús per les persones. També proposem la remodelació per a l'ús dels transeunts de la plaça de Crevillent, restant-li importància al trànsit rodat.

En tots aquests espais urbans de nova creació o de remodelació, places i jardins, ens proposem augmentar la plantació de palmeres, el nostre vegetal emblemàtic, de forma que la seua presència als parcs, horts, jardins i carrers d'Elx siga més important. Açò ha d'implicar una potenciació dels vivers municipals i la plantació en gran escala de palmeres de pinyol o in vitro.

A més, com a norma per a un correcte comportament mediambiental hem de reduir d'una forma radical l'ús d'aigua potable per a regar els jardins d'Elx. Així, s'ha de reduir la plantació de gespa i el reg per mànega, potenciar la plantació d'espècies mediterrànies amb poques necessitats d'aigua i instal·lar i posar en funcionament de forma sistemàtica el reg per goteig.

ACONSEGUIR PER A ELX UN ESPAI URBÀ I UNS EDIFICIS PÚBLICS DE QUALITAT

Dins de les idees mediambientals actuals, pensem que a Elx és una tasca prioritària la millora de la qualitat del nostre espai urbà i territorial. Aquesta millora ha d'anar des de la pintura de les calçades fins la qualitat arquitectònica dels edificis públics. Cal desterrar les 'xapusses' de les actuacions en l'espai públic d'Elx.

Açò comporta un estudi acurat del lloc on vagen a situar-se tot tipus d'elements urbans, de manera que no envaesquen l'espai públic ni siguen establiments poc higiènics o antiestètics. Comporta també evitar que les tanques publicitàries envaesquen els espais i edificis públics, els horts, els carrers, les cunetes de les carreteres, etc. etc. amagant el nostre paisatge urbà i rural.

Així, com es fa a les ciutats més cultes d'Europa, proposem que no es deixen caure en qualsevol lloc columnes i pantalles anunciadores, quioscs de venda de gelats, establiments de xurros i queviures en general o aparells municipals de mobiliari urbà (com ara estacions de control de fum i soroll, cambres de televisió de trànsit, contenidors de vidre i paper, papereres, casetes per al servei d'enllumenament, cabines de venda de tiquets o cupons, cabines telefòniques, bancs, etc.). Cap d'aquests elements ha d'estar situat en llocs inadequats des d'un punt de mira de qualitat de l'espai urbà, embrutant

visualment l'espai dels carrers i formant un desgavell formal quan no un despropòsit estètic.

PROTEGIR I UTILITZAR ADEQUADAMENT EL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC I EL PATRIMONI NATURAL

Una especial interès ha tingut per als socialistes d'Elx en els últims anys la intervenció en el patrimoni arquitectònic d'interès. Així, hem recuperat barris històrics i edificis monumentals, hem protegit edificis, hem valorat restes arqueològiques i hem procurat potenciar el respecte per la ciutat construïda, mitjançant el manteniment d'edificabilitats, altures i trames urbanes.

Des de l'Ajuntament socialista hem intervingut en un ample ventall d'arquitectures construïdes que va des de peces gòtiques fins edificis industrials vuit-centistes.

En primer lloc, a la Vila Murada hem intervingut amb la construcció del passeig sobre la muralla medieval que dona al riu. Han hagut també intervencions en l'alcàsser de la Senyoria o palau dels Altamira (que ens proposem acabar de restaurar per tal de convertir-lo en el gran museu de la ciutat: el Museu Arqueològic); en l'antic Hospital de Caritat ha quedat instal·lada la Casa de la Festa, tot mantenint la façana renaixentista de l'edificació, i en l'edifici de l'Ajuntament hem consolidat i restaurat el saló renaixentista destinat antigament a Arxiu, les portes i la llonja gòtiques i la portada de pedra i el balconatge de ferro barroc.

En els ravals, tant el de Sant Joan o Moreria, originat en el segle XIII, com els ravals dels segles XIV al XVIII, hem intervingut en els antics convents de mercedaris de Santa Llúcia i de franciscans de Sant Josep, tot restaurant la façana renaixentista del primer i l'espadaña i la façana barroca del segon, a més de dedicar el conjunt de Sant Josep a arxiu i biblioteca públiques, restaurar una part de l'interior de l'església i dels retaules i pintures barroques i reconstruir el jardí de l'hort de palmeres de St. Josep.

En el recinte de la ciutat burgesa, hem intervingut amb la reconstrucció d'alguns passeigs destruïts a meitat del segle XX, como ara la Glorieta i el passeig de les Eres de Santa Llúcia, i amb la remodelació dels carrers Ample, del Trinquet, de Santa Bàrbara i de Sant Isidre.

També en l'àmbit dels eixamples de començament del segle XX hem dut a terme la recuperació i reconstrucció de les xemeneies de la fàbrica d'algeps, ja obsoleta, així com l'ordenació de tota l'illa de cases.

Malgrat aquestes actuacions cal encara intervenir en molts dels nostres edificis significatius. Així, proposem continuar amb la restauració de les obres de l'església de Santa Maria, la restauració de l'ermita de Sant Sebastià, la reconstrucció de la capella de l'Orde Tercera de Sant Josep, l'acabament del jardí

de l'hort de Sant Josep entre l'arxiu i les oficines d'Educació, la reconstrucció de l'antic passeig del Xilindró en la plaça dels Reis Catòlics i l'intervenció en la plaça de Baix mitjançant un tractament urbanístic de qualitat que s'adiga amb la seua importància social i cívica.

Pel que fa al patrimoni natural d'Elx, és quelcom a mantenir, protegir i, en el seu cas, restaurar i desenvolupar. Per a això, cal arbitrar des de l'urbanisme i els projectes urbans els mecanismes i els pressupostos necessaris.

Així, proposem acabar amb la restauració del Clot de Galvany, continuar participant activament en la gestió del Fondo, fer per condicionar i posar en ús el pantà, mantenir en el seu estat natural les platges i el litoral en general, mantenir com a espai natural les serres i monts públics i protegir les salines d'Aiguamarga i del Pinet.

Un altre aspecte important relacionat amb el medi ambient serà la creació del jardí botànic, vinculat a la universitat.

CUIDAR ELS HORTS DE PALMERES

Pel que fa als horts de palmeres, proposem seguir amb la política d'adquisició d'horts, bé mitjançant la compra o la permuta als seus propietaris, bé mitjançant el desenvolupament de documents urbanístics que preveuen la seua publicació com a espais lliures.

Pel que fa a la gestió d'aquests horts proposem que no es creen en el seu interior nous equipaments, ja que aquest ús a la llarga està comportant la destrucció de les palmeres. Pel contrari, en la llarga i difícil relació que històricament han mantingut a Elx els horts i la ciutat, pensem que els horts s'han d'integrar en la vida urbana amb el tractament natural d'hort que els és consubstancial. Així, pensem que cal mantenir el seu caràcter d'espai natural, 'no construït', evitant que, en perdre el seu fràgil caràcter agrícola, es vegem abocats a la seua desaparició.

Açò implica el seu tractament natural, com a tals horts, reposant les espècies vegetals associades (mangraners, herba alfals, etc.) regant-los més sovint que es fa ara amb l'aigua salada de la séquia Major, deixant l'escorrim d'aigua que els era habitual, evitant l'utilització sistemàtica d'herbicides que destrueixen tot l'ecosistema de l'hort, no tallant indiscriminadament els ramassos de dàtils, amb el que açò comporta de pèrdua cromàtica i ecològica, potenciant els ussos i aprofitaments tradicionals de la palmera i dels horts i lluitant d'una forma aferrissada contra la plaga de la cotxinilla que en l'actualitat els està amenaçant d'una forma tan greu que, si no s'actua ràpidament i es venç la plaga, pot acabar les palmeres d'Elx en menys d'una dècada.

Però a més i sobre tot, cal seguir amb una política de plantació de palmeres que renove i faça perdurar aquest

patrimoni d'Elx.

Es important també actuar en els elements arquitectònics i construïts dels horts, com ja hem fet en alguns cassos, com ara la creu de terme gòtica del camí d'Alacant, restaurada i traslladada a un espai tancat, tot disposant al seu lloc una còpia, en la restauració de les torres vigies dels Ressemblanch i dels Vaïllo, en la reconstrucció dels murs d'obra que tradicionalment han tancat els horts, en algunes cases d'hort, etc.

Ara cal seguir amb aquesta línia de manteniment, restauració i reconstrucció de les tanques d'obra i de les cases dels horts municipals per tal d'instal·lar-hi serveis del municipi que s'adiguen amb aquest espai, com ara de medi ambient, de jardineria, de formació agrària, etc.

MANTENIR I POTENCIAR LA INDÚSTRIA D'ELX

Pel que fa a l'element prioritari de la producció a Elx, la indústria, pensem que hem de potenciar la tendència a no tenir zones en excés especialitzades des d'un punt de mira funcional, amb els aspectes negatius que açò comporta, sinó que puguen conviure els diferents usos urbans. Per a aconseguir-ho cal mantenir el teixit industrial de la ciutat de forma que no es perguen ni es produeixca una expulsió indiscriminada de les indústries, sinó que es puguen mantenir al seu lloc en la ciutat els usos industrials que no produeixquen molèsties i siguen compatible amb el comerç i amb l'habitatge.

Però, a més, cal també potenciar amb mesures urbanístiques la indústria d'Elx, en tant que la indústria és a la base de la nostra prosperitat. Això vol dir desenvolupar urbanísticament les actuacions de PIMESA i potenciar el desenvolupament dels polígons industrials existents a Elx, especialment el de Carrús i els de les carreteres d'Alacant i Crevillent. Però, sobre tot, pensem continuar amb la potenciació del Parc Industrial d'Elx. En tots ells, un aspecte important serà la millora de la qualitat de l'espai urbà, amb una política de plantació d'arbres i acabament d'obres d'urbanització.

FER UN PLANEJAMENT ADEQUAT I PROGRESSISTA QUE PERMETA CREAR UNA CIUTAT VERITABLEMENT MODERNA

Pel que fa al planejament urbanístic, en els últims setze anys, hem actuat de diverses maneres segons el problema concret de cada moment i de cada àrea de la ciutat, tot redactant els nous documents de planejament que calia o reformant els vigents, tot adequant la seua edificabilitat i dibuixant trames urbanes i tipologies edificatòries escaients a la seua realitat urbana i social.

Però ara, amb els nous instruments urbanístics vigents a l'Estat Espanyol i al País Valencià, es fonamental acabar, aprovar i posar en funcionament la revisió del Pla General

Municipal d'Ordenació Urbana que s'ha iniciat en l'última legislatura, ja que aquesta és una eina fonamental per a possibilitar el desenvolupament armònic d'Elx.

També és important una gestió adequada que garantitze l'execució del planejament parcial de forma que es posen en marxa els nous fragments de ciutat previstos, com ja hem fet els últims anys amb el polígon industrial de Carrús i els barris del Pla Nou, del Nou Altabix i del Camí Vell de Crevillent. En aquest últim, especialment, proposem potenciar la construcció de vivendes i dotacions per tal d'acabar la nostra ciutat per la banda de llevant.

També és important l'acabament de la ciutat pel nord, tot posant en marxa els terrenys urbanitzables de la UP-1 i de la Gàlia, el barri que està al nord de l'avinguda del Ferrocarril, entre aquesta i l'autovia d'Alacant a Múrcia, desfent la imatge de 'terra de ningú' que té en l'actualitat aquesta part d'Elx.

A més, cal fomentar amb mesures positives i de vigilància el respecte al sòl de terra no urbanitzable com a 'no ciutat,' especialment en els cassos que tinga uns valors naturals i algun tipus de protecció.

Pel que fa a la gestió, ens proposem subratllar dos aspectes: d'una banda, donar-li més agilitat a l'execució del planejament urbanístic; d'altra augmentar la relació entre el veïnat i l'Ajuntament en l'execució de l'urbanisme.

Tot açò, com és evident, en estreta col.laboració amb les àrees d'actuació municipal relacionades amb l'urbanisme, les obres públiques i els parcs, com ara l'àrea de Medi Ambient, la d'Agricultura i Foment, la de Trànsit i la d'Activitats Culturals.

ANNEXE. QUÈ S'HA FET I QUÈ NO S'HA FET DEL PROGRAMA ELECTORAL DEL 1991 (A LA VISTA DE LES PROPOSTES CONTINGUDES EN EL MATEIX PROGRAMA)

QUÈ S'HA FET

- Planificació del desenvolupament urbà amb criteris d'interès col·lectiu
- Edificació de poliesportius
- Construcció de centres de salut
- Rehabilitació del centre urbà
- Creació d'infraestructura i de transport
- Construcció d'escoles
- Una ciutat més grata i habitable
- Avanços en la definició d'un nou model de ciutat
- Nous desenvolupaments territorials (activitats econòmiques, transports i equipaments)
- Avanços en un urbanisme de ciutat oberta, amb grans espais lliures adaptats a les necessitats reals dels ciutadans
- Urbanització del barri del Cementeri (o del Camí Vell de Crevillent)

- Urbanització del barri de Patilla i integració amb la trama urbana
- Millora del barri dels Palmerars
- Continuació amb la rehabilitació del Casc Antic
- Prossecució del pla de restauració de monuments
- Acabament de dotacions previstes al barri del Pla
- Consolidar la recuperació del barri del raval
- Promoció d'aparcaments subterranis per a residents
- Circumval.lació sur
- Ronda de Carrús o Oest
- Pont en la prolongació del carrer de Pere Joan Perpinyà
- Potenciar actuacions tendents a la preservació del Fondo (insuficient)
- Prossecució de la política de promoció del palmerar (insuficient)
- Adequar la sala del Gran Teatre (inacabat)
- Continuació amb la línia de restauració i conservació del nostre patrimoni històrico-artístic i arqueològic: Molí del Real, torres dels Ressemblanc (insuficient) i dels Vaïllo (insuficient), basílica de Santa Maria (molt insuficient), foment d'excavacions i protecció de jaciments (insuficient)
- Construcció d'instal.lacions esportives als barris del Pla i de Carrús
- Ampliació de la xarxa de carreteres i camins rurals
- Urbanització del litoral (més que suficient) en combinació amb litoral verge
- Existència d'espais naturals i de gaudiment públic
- Respecte i potenciació a les zones naturals del Fondo, palmerars del sud del terme, palmerars en general, dunes litorals de la Marina i els Arenals del Sol, zona d'Aiguamarga i Clot de Galvany (molt insuficient)
- Noves plantacions d'exemplars joves de palmeres destinades a la repoblació amb destí ornamental i de producció (molt insuficient)
- Prosecució de la política d'adquisició d'horts de palmeres en sòl urbà amb la finalitat d'aconseguir un major gaudiment i ús públic i un adequat manteniment dels horts (molt insuficient)

QUÈ NO S'HA FET

- Un planejament més estratègic i flexible que respecte el medi natural i el medi ambient i que recupere edificis i zones de valor arquitectònic
- Acabament de la Avinguda de la Llibertat en el barri d'Altabix (sense acabar)
- Fort impuls polític a la vivenda per a permetre l'accés a les capes socials amb menys recursos. Promoció pública d'habitatges (insuficientment fet)
- Pont de la ronda Nord
- Restauració del Clot de Galvany

- Promoció de la constitució de cooperatives de vivendes per a joves
- Construir el Palau de la Música (auditori-palau de congressos)
- Acabament de la restauració del Palau dels Altamira i l'ús en la seua totalitat com a Museu Arqueològic
- Impulsar la relació entre Elx i Alacant
- Ampliació de l'edifici de l'Ajuntament
- Preservació de zones naturals o zones d'expansió

GJiU. 00-03-1995

'SURESTE': EL FANTASMA DE BELL NOU

Maig 1995

D'uns mesos ençà hem vist sovint reaparèixer als mass-media un terme que semblava ja oblidat -el sureste- per a referir-se a un territori format per la unió de les províncies d'Alacant, Almeria, Albacete i Múrcia. El terme (i la idea d'establir aqueix híbrid interprovincial) va nàixer durant els anys seixanta de la mà d'una caixa d'estalvis de la ciutat de Múrcia (anomenada precisament del Sureste) interessada en ampliar la seua àrea d'influència. Tant el terme com la idea territorial que hi havia dessota fou ben vist pels prohoms del tardofranquisme desenvolupista de l'època interessats en l'esquarterament del País Valencià, però va ser promptament rebutjat al davant l'escassa funcionalitat del topònim de nou encuny i la forta contestació que va rebre per part de les forces polítiques d'oposició i nacionalistes pel que suposava d'amputació dels territoris històrics no només del País Valencià sinó també d'Andalusia i La Manxa. Així, doncs, aquella caixa d'estalvis assolí igualment els seus propòsits d'expansió amb un altre nom (primer, de Alicante y Murcia i després del Mediterráneo) i amb la reestructuració administrativa de l'estat espanyol després de la restauració democràtica, cadascuna de les províncies esmentades s'integrà en la comunitat autònoma a la qual pertanyia històricament i geogràfica. Com és sabut, Múrcia, ciutat des d'on va sorgir la idea, esdevingué una comunitat uniprovincial.

¿Quins han estat els fets trenta anys després? En aquesta ocasió es tracta de la creació d'un organisme supraprovincial anomenat Consorcio del Sureste creat per les cambres de Comerç d'Alacant, Albacete, Múrcia, Lorca, Cartagena i Almeria, així com per les confederacions empresarials de les quatre províncies, amb una certa cobertura de les comunitats autònomes respectives (de la Presidència de la Generalitat Valenciana, si més no). Pensant-nos que seria un document públic, hem intentar consultar els estatuts d'aquest consorci per tal de saber amb exactitud les seues finalitats, però els organismes implicats no han accedit a facilitar-nos-el, pot ser esporuguits per la contestació suscitada des d'alguns sectors de l'opinió pública. Amb tot, per les declaracions que han fet els últims mesos els responsables dels organismes implicats sabem que la finalitat del consorci és la potenciació econòmica d'aquesta àrea, el sureste, mitjançant l'acció permanent i el debat de temes prioritaris per a l'economia de la zona, com ara construcció d'autovies, dotacions en ferrocarrils, potenciació de ports i aeroports, etc. i la reivindicació d'aquestes demandes al davant les administracions central i autonòmiques. Una de les claus de la qüestió pot ser rau en la necessitat que té la Comunitat de Múrcia de majors infraestructures de comunicació i la voluntat

de la ciutat d'Albacete d'augmentar les seues possibilitats econòmiques, tot posant en ús una part de les grans quantitats de terreny que hi ha disponibles per a l'expansió urbana i industrial en aquell territori ben comunicat, pla i fàcil de 'colonitzar' per les activitats urbanes, sense rius ni muntanyes ni nuclis habitats que dificulten l'expansió urbana i industrial. Així, des del consorcio es plantejava com a tasques prioritàries la potenciació del port de Cartagena enfront del d'Alacant i la construcció de l'autovia de Múrcia a Albacete.

Ara bé, ¿quin significat pot tenir aquesta iniciativa duta a terme des de positures conservadores i amb la base del desenvolupament econòmic? L'intent d'unir les quatre províncies s'ha de relacionar amb els canvis produïts a l'arc mediterrani en les últimes dècades i a la voluntat de potenciar amb més infraestructures la regió de Múrcia. Però, sobre tot, des d'un punt de mira d'identitat valenciana, parlar del Sureste suposa abonar els sentiments crònics d'inferioritat o marginació de la ciutat d'Alacant enfront de la de València, amb el que açò suposa de col.laboració a la desfeta del País Valencià ("ser alacantins" com a una forma de "no ser valencians"). Suposa també deixar assentat que Madrid és el centre on hem de referir-nos i el castellà l'idioma que cal parlar en el procés de desvalencianització accelerat que vivim cada dia que passa. I, sobre tot, suposa un agreujament de l'alacantinisme com a sentiment antivalencià i una potenciació del territori de la província d'Alacant, feta des d'un neoprovincianisme que pot reclamar-se a mig camí entre l'autonomia i la supraprovíncia.

¿Quines possibilitats tendria de reeixir la creació d'un nou ens administratiu que es digués el sureste? Pensem que no moltes en un moment d'estabilització del mapa autonòmic de l'Estat on els límits de les autonomies no sembla probable que varien. Però el tema sí que pot tenir incidència en altres fets interns com puga ser la potenciació de l'estructura comarcal que es veuria dificultada per la nova embranzida que els poders públics estan donant al fet provincial. Així, al País Valencià les reaccions de les forces progressistes i nacionalistes contra la creació del Consortio del Sureste han estat nombroses no tant pel que l'organisme puga tenir d'inicativa econòmica o empresarial (la qual cosa pot ser perfectament lícita), sinó per la posible desvalencianització i dissolució de les comarques valencianes del sud en aquest ens d'un nou abast territorial. Així, el Bloc de Progrés Jaume I s'ha manifestat en contra de la iniciativa pel seu significat antivalencià i ha convocat els ciutadans a proclamar la seua oposició a tot projecte que puga desdibuixar el territori o la consciència dels valencians. Efectivament, ara per ara els límits de la valencianitat (del territori, de la llengua, però, sobre tot, de la consciència que els valencians ténen de ser-ho) són massa fràgils per a admetre que es revife cap amenaça de segregació d'Alacant del conjunt

del País Valencià.

El sorollós seguit de reaccions en contra ha implicat que es paralitzin les actuacions del consorci fins després de les eleccions municipals i autonòmiques, però, com veiem, les espases segueixen en alt.

Esquema: el Sureste de Espanya en relació a Madrid. Vies de comunicació

GJiU. 00-05-1995

[«'Sureste', el fantasma de bell nou», Serra d'Or, núm. 426, 00-06-1995, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 22-23]

Revisat:

CARTA DE COMIAT DEL CURS 1994-95

Juny 1995

Us escric aquesta carta en una vesprada de dilluns en la que no he de corregir les vostres làmines per a tornar-vos-les demà, ni he de preparar l'enunciat d'un nou exercici, com he fet tots els dilluns al llarg dels últims mesos. S'han acabat ja les classes i s'acaba ja el curs: demà dimarts replegaré les carpetes amb tots els vostres treballs.

I com cada any és hora de fer una mica de balanç dels mesos que hem passat junts. Ara, des de la soledat i la placidesa de la meua taula de treball, faig memòria, revise el meu bloc de notes i, en recordar com han anat passant els dies d'aquest curs, comprove una vegada més quant de temps s'amaga darrere els anys.

Enguany se'm va complicar el curs ja des de setembre perquè vaig ser elegit director del departament i vaig haver d'ocupar-me de diverses qüestions burocràtiques i anar a moltes reunions. Açò m'ha desbordat una mica, m'ha exigint temps i paciència i m'ha suposat ocupar un nou despatx fins el curs que ve que durarà el càrreg. Per cert, també alguns de vosaltres heu estat elegits representants dels alumnes en diferents òrgans de govern i als que formeu part del consell del meu departament us he vist en alguna reunió.

Dins del capítol de gestions i vida social cal esmentar també que enguany ha quedat enllestit el nou Pla d'Estudis d'Arquitectura Tècnica, el qual ha començat a tramitar-se. I també que enguany per primera vegada s'ha organitzat un sopar de final de carrera que es feu al restaurant «Tir de pitxó» d'Elx i que estigué molt concorregut: en poc temps anireu també vosaltres al vostre sopar fi de carrera.

Una altra novetat per a mi és que enguany he tingut un únic grup, el del dimarts pel matí. Per primera vegada en els sis anys que porte fent classe de dibuix les faig pel matí. Açò ha comportat, d'una banda, tenir més temps per a croquitzar, però d'altra ha fet que tinguérem menys ocasions per a parlar en les tertúlies que altres cursos féiem al final de les vesprades curtes de la tardor i de l'hivern.

També ha estat un canvi el fet que enguany haja estat un curs ja sense aquells examens multitudinaris, amb tots els grups junts, com si anarem de manifestació. Encara que hajam tingut més proves avaluable numèricament les hem fetes cada grup per separat.

La resta ha seguit més o menys com altres anys, als mateixos edificis, aula i despatxos; també enguany poca gent s'ha deixat l'assignatura a meitat de curs, com ve sent habitual els últims cursos en la meua classe: i enguany, a meitat de novembre, entrà el professor Andrés Martínez Medina a fer la classe de dimecres pel matí. Enguany també he tutelat dos

treballs fi de carrera d'alumnes que feren amb mi dibuix de primer: un sobre un palau modernista d'Albacete i un altre sobre les masies de Relleu.

Com altres anys, també aquest us he portat a l'aula llibres de dibuix i d'arquitectura per a que els veiereu. Com altres anys, vam fer una visita d'obra que enguany fou al monument a Miguel Hernández d'Elx, monument que s'inaugurà fa unes setmanes, abans de les eleccions municipals, i on ara fa goig veure com els xiquets se'n pugen jugant per damunt del banc i de la piràmide que el formen, com si fos una illa o un paquebot en la mar d'asfalt d'Elx.

I també enguany, com l'any passat, vam intentar fer un viatge d'estudis per Setmana Santa (a Sevilla o a Granada) que es frustrà a última hora; no es frustrà, en canvi, l'excursió d'un dia als pous de neu de la muntanya de Bocairant i Castalla i al castell de Villena que férem amb Ferri per desembre. I, en fi, com tots els anys, ens vam fer les fotos de la primavera a principi d'abril, quan vau venir a classe més guapos i guapes que mai.

I a tot açò, ¿que hem fet de feina?. Doncs un total de quaranta làmines en DIN A-3: més si fem comptes que alguns exercicis tenien més d'una làmina. I això és molta de feina. Enguany vull remarcar que tots vosaltres heu treballat intensament i li heu dedicat a l'assignatura un gran esforç. A més, molts heu fet assajos amb aquarel·les, paper de colors, tècniques de llapis, ombrejats en negre o blanc, etc.

¿Recordeu aquell primer dia de classe? Era el 18 d'octubre, us vaig mostrar els exercicis de Ramos, els millors de l'any passat, i vau dibuixar, mig sorpresos, mig aporrigats, mig divertits l'extintor que penjava de la paret de l'aula. Van venir després les primeres classes teòriques amb micròfon, quan encara érem uns desconeguts la majoria de vosaltres i jo. I després dibuixareu altres objectes: una pinça de la roba i una ampolla de plàstic; féreu el croquis de la caseta de Ses Salines d'Eivissa sobre un model de paper en retallable; el volum de tres colors: aqueixa pseudo-arquitectura prismàtica que he posat altres vegades; els tres nussos útils; i, com a novetat, investigareu i vau dibuixar el plànol de la Universitat d'Alacant.

Després, van venir els croquis a l'exterior: al Parc de Joan XXIII de Sant Vicent férem una escala, un joc infantil i la pèrgola per on s'enramaven buganvíl·lees, a més de la caseta de serveis que vaig qualificar numèricament. Dibuirem també l'escala de la Reina, al port d'Alacant. ¿Recordeu? aquells eren dies de fred i s'agraïa quan eixia el sol. Anaveu aprenent paraules noves com ara «escossell» o «escorç». I conceptes nous sobre l'arquitectura i la seua representació.

Després vam fer el cilindre de l'EPSA, el portal de la Casa Carbonell i la torre interior de l'aulari. Com a novetat

vau fer un exercici en equip: l'Escola d'Optica, que jo vaig voler que m'exposareu d'un en un. I l'experiència crec que ens agradà a tots. I férem també la Casa de Socors que enguany fou l'exercici extraordinari de Setmana Santa. I la façana sud de l'EPSA. I la Llonja del peix. I Sanitat del port. I ja, per a acabar, vam croquitzar una flor de jardí a l'aula, com un experiment que pretenia recollir totes les meues ensenyances al llarg del curs. Fou el darrer dia de classe i tots venieu amb una flor més o menys gran: feia goig veure-vos aquell dia, tan primaverals i divertits.

I ¿que pot quedar de tota aqueixa feina? Una habilitat, una capacitat de visió espacial, però sobre tot, una major seguretat en el propi treball, una seguretat que ha de nàixer en el gust pel treball ben acabat i en la capacitat crítica per a valorar el propi treball. Vull que aqueix siga el meu últim missatge: un missatge d'ànim per a afrontar totes les coses que us esperen en la vida: treballs, desilusions, alegries, esperances. Espere i desige que tingau la sensació d'haver treballat i d'haver après amb mi, d'haver aprofitat el temps i de sentir-vos més rics amb la feina que heu fet i amb el vostre aprenentatge.

Jo, per la meua banda us assegure que, com sempre, en la vostra companyia he passat algunes de les millors hores dels últims mesos: m'he deixat contagiar de la vostra joventut i alegria, de les vostres ganes d'aprendre i de viure coses noves i, com sempre, cada dimarts a migdia, en acabar la classe, em sentia més feliç per que també jo era una mica més ric. He après amb vosaltres i us he vist créixer com es creix a la vostra edat: ràpidament, com si la vida s'acabara en un bufit, més apressa els més joves, més espai els més grans. Us he vist com guanyaveu en habilitat i seriositat. I m'alegraven les cares d'alegria dels que tenien un dia o un altre algún dibuix seu exposat en el suro o les parets. També enguany he estat orgullós de ser el vostre professor i també enguany em quede amb la satisfacció d'haver tingut els alumnes més meravellosos del món. Em quedarà sempre el vostre somriure, eternament jove, viu i alegre en les fotografies que us vaig fer.

Amb tot, ara em queda la feina més difícil: qualificar. Espere ser capaç de mesurar adequadament el vostre treball i els resultats del vostre treball. Penseu que qui no aprobe per curs no s'ha d'angoixar: res del treball que ha fet haurà estat inútil, ja que si ara no ha arribat al nivell exigít, gràcies al seu esforç ha fet ja una bona part del camí per a arribar-hi.

A reveure. Sempre vostre

GJiU. 05-06-1995

Revisat:

INFORME RAZONADO SOBRE EL TRABAJO FINAL DE CARRERA ESTUDIO ARQUITECTÓNICO Y LEVANTAMIENTO DE PLANOS DE LOS «MASOS» SITUADOS EN EL MUNICIPIO DE RELLEU (MARINA BAIXA), DE LA ALUMNA MARÍA JOSÉ FERRÁNDIZ BUFORN

Juliol 1995

En este trabajo se estudian los edificios conocidos como «masos», una buena muestra de arquitectura popular valenciana que está emparentado con las masías catalana y mallorquina. Nos centramos aquí en el municipio de Relleu, en la comarca de la Marina Baixa. Para proceder a dicho estudio, además de como una finalidad en sí mismo, se ha realizado el levantamiento de seis de estos «masos» y se han fichado una veintena de los mismos.

Así, el estudio aparece muy acotado tipológicamente y geográficamente (es decir, se trata un sólo tipo de edificio situado en un sólo municipio). Esta limitación del tema ha permitido a la autora profundizar en las características arquitectónicas y constructivas de estas casonas, así como en la economía, las costumbres y las tradiciones que les dieron origen y que explican esta arquitectura rural.

A dos campos del conocimiento humano sirven las aportaciones originales e inéditas que hace la autora de este trabajo mediante el estudio, la fotografía y el dibujo de los «masos» de Relleu: en primer lugar a la historia local de la villa y de la comarca, así como al conocimiento de la arquitectura popular del conjunto del País Valenciano; pero en segundo lugar también a la utilización adecuada de la expresión gráfica arquitectónica.

En ambos casos se trata de líneas de trabajo propias de nuestro Departamento de Expresión Gráfica y Cartografía que algunos profesores y alumnos del mismo venimos desarrollando desde hace algunos años y que cada vez van dando más y mejores frutos en el levantamiento gráfico de arquitecturas de interés de los pueblos, campos y ciudades del ámbito de nuestra Universidad.

Por lo que respecta a la dedicación de la autora debo mostrar públicamente mi satisfacción, ya que ha desarrollado un trabajo de campo y de biblioteca muy intenso y a lo largo de mucho tiempo, haciéndolo siempre con la jovialidad y la inteligencia que he encontrado en ella desde que hace casi seis años empezó la carrera de arquitectura técnica en esta escuela y la asignatura de Dibujo Arquitectónico con el que les habla, cuando le salían todas las líneas torcidas y temblorosas.

Ahora, situada ya en el último escalón de la titulación, con casa propia y con un nuevo estado civil desde hace unos meses, como aquel que dice "ja la tenim crià" "y mià que mos ha costat", podríamos añadir. Pero en este proceso como profesor y como tutor les aseguro que me quedará siempre la satisfacción de haber colaborado en la formación de una persona afectuosa,

inteligente, trabajadora y dicharachera, también tranquila y despistada, que, desde que la conozco, me ha obsequiado con su risa franca y con su espontaneidad, así como con sus ganas de aprender y de convertirse en una buena profesional.

Les aseguro que, si exceptuamos el hecho de que mi coche me dejó tirado en mitad de un pueblo de montaña a las siete de la tarde de un sábado, bajo una fuerte tempestad de lluvia y granizo, si exceptuamos eso, uno de los días más agradables de este curso que ahora acaba fue aquel día de mitad del otoño, cuando subí a Relleu i vi con M^a José algunos de estos masos y el paisaje seco que los rodeaba: los azules, ocres y almograsas de las casas recortados contra el azul intenso del cielo, las impresionantes sierras, las escasas pinadas, los bancales de almendros, el pequeño pueblo agrupado bajo su castillo; cuando comimos en un restaurante de Aguas de Busot, junto al precioso balneario abandonado y ruinoso y el jardín con árboles centenarios que se habían secado por la escasez de agua y por el agotamiento de las venas subterráneas. Permítanme que les haga partícipes de estas vivencias porque creo que son el mejor premio que podemos tener los que tutelamos trabajos final de carrera.

Creo también que el esfuerzo que ha hecho M^a José Ferrándiz i Buforn como alumna i todos nosotros como profesores durante los últimos meses y los últimos años han merecido la pena. Vds. mismos podrán juzgarlo a la vista del trabajo que se presenta ante este tribunal.

GJiU. 13-07-1995

INFORME RAZONADO SOBRE EL TRABAJO FINAL DE CARRERA ESTUDIO ARQUITECTÓNICO Y LEVANTAMIENTO DE PLANOS DE LA CÁMARA OFICIAL DE COMERCIO E INDUSTRIA DE ALBACETE, DEL ALUMNO CARLOS CARRASCO GONZÁLEZ

Juliol 1995

Como en el caso anterior, también aquí estamos ante el estudio de un edificio y el levantamiento ex-novo de los planos del mismo. Se trata de un precioso chalet más o menos modernista del primer cuarto de siglo situado en la ciudad de Albacete.

Sin embargo, mientras que antes hemos visto diversos ejemplos de arquitectura popular, aquí veremos un único ejemplo de arquitectura culta. Se trata de un raro y magnífico superviviente de los edificios con los que los arquitectos y la clase adinerada de principio de siglo pretendían que las pequeñas capitales de provincia fueran un poco menos villorrios y un poco más capitales.

Construidos con un buen hacer técnico y formal, estos edificios que caracterizaban ciudades como Albacete o Alicante, dándoles un agradable aire tranquilo y provinciano, han ido desapareciendo destruidos por el furor modernizador que asoló el Estado Español en los años sesenta y setenta. Por suerte, hace unas décadas la sociedad empezó a valorar positivamente estas arquitecturas, las instituciones a preocuparse por ellas y protegerlas legalmente y muchas empresas o iniciativas públicas y privadas a rehabilitarlas y ocuparlas de nuevo.

Así, aquí se estudian, desde el particular punto de vista del arquitecto técnico, formas, materiales, restauración, usos y estado de conservación de un edificio que se encuentra actualmente ocupado por la Cámara de Comercio de Albacete, institución propietaria del inmueble que ha tenido el gran mérito de convertir la construcción de su sede en una intervención arquitectónica modélica y ejemplar de salvaguarda del patrimonio monumental de la ciudad.

Para este estudio se ha indagado la construcción del edificio, sus vinculaciones estilísticas con los edificios de su entorno histórico y geográfico, pero, lo que es más importante, se han dibujado con un cuidado exquisito las plantas, alzados y secciones del edificio, documentos hasta ahora inexistentes con tan alto grado de precisión, procurando, además, acompañar a la adecuada expresión gráfica de una adecuada expresión literaria.

El alumno Carlos Carrasco ha trabajado mucho y con un gran esfuerzo, haciéndolo además con un interés, una ilusión y una alegría enormes. Si así era ya cuando hacía la asignatura de Dibujo Arquitectónico, lo he podido comprobar abundantemente en el último año cuando cada quince o veinte días venía a corregir el trabajo que había hecho.

Pero, sobre todo, constaté su capacidad de trabajo e ilusión cuando tuvo la gentileza de acompañarnos un fin de

semana del pasado otoño por las calles de su ciudad, cuando fuimos a ver el edificio que nos ocupa y su preciosa población, una ciudad donde no iba desde niño y que cuando la visitamos nos obsequió con los brillantes colores amarillos y ocres de las hojas de sus árboles y con un leve y agradable frío que preludiaba ya el invierno.

De aquellos días, recuerdo gratamente los paseos por los parques y las calles de Albacete, las hermosas columnas renacentistas de la catedral, una tarde de cine, el cedro y los pinos que se levantaban en el jardín de la Cámara de Comercio, ellos solos verde entre todos los demás árboles amarillentos, los campos de la Mancha que uno se encuentra cuando sube a la meseta desde Elche...

Pero recuerdo, sobre todo, la casa de Carlos, su habitación y su mesa de dibujo llena de lápices, estilógrafos, croquis, bocetos, vegetales, sulfinizados, fichas y papeles de todo tipo porque aquel día íbamos a corregir allí su trabajo, algo muy importante para él.

Aquel día no pude dejar de pensar en la conversación que habíamos tenido aquí en la Universidad unos meses antes:

"-Pero, Carlos, ¿Como quieres que te dirija yo el trabajo si has estado dos años y medio conmigo para aprobar dibujo de primero?

-Porque yo se que si me lo diriges tu será un trabajo bien hecho y no me importa trabajar y dedicar todo el tiempo que haga falta."

Se que con cualquier profesor de esta escuela Carlos Carrasco hubiera hecho un buen trabajo, pero me llenó de orgullo y de satisfacción aquella respuesta fresca y espontánea. Discúlpenme, pero son las pequeñas debilidades que creo que lícitamente nos podemos permitir los enseñantes.

Y he aquí que un año más tarde Carlos Carrasco, con esfuerzo y con interés, me ha demostrado su gusto exquisito por el dibujo, por el estudio cuidadoso y concienzudo y por el trabajo bien hecho. Porque, por encima de todo, él como alumno y yo como tutor hemos intentado hacer justamente eso que él me pidió cuando empezamos a desarrollar el estudio de la Cámara de Comercio de Albacete: un trabajo bien hecho, lo mejor que sabíamos. Espero que a este tribunal que ha de juzgar los resultados, se lo parezca así también.

GJiU. 13-07-1995

Revisat:

RECONSTRUCCIÓ DE LA GLORIETA D'ELX

Juliol 1995

En relació a les obres de reconstrucció de la Glorieta d'Elx, i més en concret a la modificació del projecte que serveix de base per a les esmentades obres, modificació que pretenen dur a terme els alcaldes de la ciutat, en la meua qualitat de redactor del projecte i director de les obres de referència, en consciència i llibertat vull informar als ciutadans d'Elx de la meua opinió sobre el tema que és la següent:

El projecte de «Reconstrucció de la Glorieta d'Elx», redactat a sol.licitud de l'anterior alcalde En Manuel Rodríguez i Macià i aprovat per l'anterior corporació municipal, no es feu d'una manera precipitada, sinó que va ser el resultat d'un estudi acurat que tingué en compte els menors detalls i que es desenvolupà al llarg de cinc anys.

En aquest procés de projectació no és un tema secundari, al meu parer, que el projecte desenvolupàs la idea que fou triada en una votació popular per més de 1.000 il·licitans que s'acostaren a donar la seua opinió.

Al llarg d'aquests anys es buscà la recreació d'un espai ple de significats per a la població i de valors per a la cultura arquitectònica i urbana d'Elx, partint de la reconstrucció arqueològica d'un espai desaparegut físicament però viu en el geni del lloc i en la memòria dels il·licitans.

Aquest procés lent i consciencios per a l'elaboració del projecte fa que difícilment es pugua canviar cap part d'aquest projecte sense que patesca el conjunt resultant i que qualsevol canvi supose una important mutilació de la idea i de la intenció originals, especialment si es lleven aquells elements volumètricament importants, com ara el templet de la música, el qual és la part més significativa del projecte, tant des del punt de mira arquitectònic-urbanístic com social. Considere improbable que cap element que es dissenye de nou encuny el pogués substituir ni en la memòria col·lectiva de la ciutat ni en el valor arquitectònic i urbanístic del projecte, ja que aquest element de nou encuny llevaria protagonisme al monument a la Dama i molt fàcilment podria entrar en col·lisió amb la resta de la Glorieta projectada. El resultat podria caure molt fàcilment en el pastitx o en la coentor.

Cal remarcar que, en la meua opinió, cap dels temes aquí plantejats no són temes menors en el disseny de la ciutat, de forma que es puguen posar o llevar sense més, ja que qualsevol decissió tècnica pot comportar un greu empobriment o trivialització de l'escena urbana.

Des d'un punt de mira tècnic no és aconsellable en la construcció de la ciutat introduir canvis en cassos com el que ens ocupen i, menys encara, d'una forma tan interessada, tan

precipitada i tan poc meditada com els que es volen ara dur a terme. No es poden canviar sobtadament projectes tan llargament meditats com aquest sense que això repercutesca en la seua qualitat professional i en l'empobriment de la ciutat on se situa. Cal estudiar a fons la creació de les formes de la ciutat ja que aquest proces de projectació no és un fenomen aleatori o capriciós.

¿Cal recordar que els vots no donen ciència infusa i que la manera de fer arquitectura i urbanística és quelcom que costa molts anys d'aprenentatge en la universitat? Com diu el professor Calduch,

"aquest aprenentatge no es pot substituir per quatre xerrades o unes quantes discussions amb associacions ciutadanes. L'obligació dels representants públics és definir una política d'intervencions i prioritats i facilitar-ne els medis. Després s'ha de deixar que els professionals preparats facen el seu treball. Sembla una bajanada, però en l'arquitectura i la urbanística encara s'han de reivindicar aquestes obvietats que serien impensables en altres camps. En medicina, per exemple. ¿Que pensariem si els polítics responsables de la sanitat, en lloc de dir el que s'ha de fer -centres sanitaris, ampliació de la xarxa d'urgències, hospitals de dia, etc.- es dedicaren a dir-los als cirurgians com han d'operar? Doncs bé, açò és el que passa amb l'arquitectura. Amb massa freqüència alcaldes i regidors agafen el llàpis i es posen a fer d'arquitectes improvisats al dictat dels interessos de torn. En lloc de concretar necessitats i carències i planificar la inversió necessària, es posen a dibuixar bancs, pérgoles, parterres. I així, ix el que ix i com ix."

En conclusió, desaconselle que s'introdueixen modificacions en el projecte que ens ocupa i, estant com estic convençut que s'equivoquen en aquesta decisió, decline tota responsabilitat al davant de les modificacions que s'hi puguen fer, les quals queden exclusivament sota la responsabilitat històrica dels que manen. En cas de que aquest projecte no siga del gust de la Corporació, el que caldria és fer un projecte diferent que partisca de presupòsits diferents (aparcament subterrani o gratacels, tant se val). I aleshores, com és evident, l'arquitecte projectista i director de les obres hauria de ser també un altre.

GJiU. 18-07-1995

[«Reconstrucció de la Glorieta d'Elx», Información, Alacant, 19-07-1995, p. 8]

Revisat: 06-05-2002

ALGUNES NOTES SOBRE EL CEL I LA TRAMOIA ALTA DE LA FESTA D'ELX

Gaspar Jaén i Urban, Antonio Serrano Bru
Juliol 1995

La Festa d'Elx és l'única resta que s'ha mantingut viva fins els nostres dies de teatre medieval europeu. Es representa cada 14 i 15 d'agost i narra la dormició de la Verge Maria i la seua ascensió al cel on és coronada. La posada en escena conté una arriscada escenografia aèria d'arrels medievals, reformada i fixada en el barroc. A continuació ens aproximarem a la tramoia alta de la Festa d'Elx, çò és al conjunt d'aparells i artefactes que fan possible el descens i ascens d'àngels i marededéus des del cel a la terra i viceversa. El cel en la Festa d'Elx és el teló que cobreix la cúpula de l'església i que amaga l'esmentada tramoia. La nostra aproximació conté aspectes històrics i tècnics, així com esquemes i gràfics de la maquinària d'aquesta extraordinària peça viva de l'arquitectura i l'espectacle teatral, declarat monument històrico-artístic pel Govern de la Segona República Espanyola l'any 1933.

Per ajudar a contextualitzar la Festa d'Elx, digam que Elx és una ciutat de mitjana grandària situada al sud del País Valencià, a uns quinze quilòmetres del litoral, en la plana que forma el riu Vinalopó abans de la seua desembocadura. En aquests moments la població d'Elx s'apropa als 200.000 habitants i la seua economia es basa en una important activitat industrial i, en menor escala, agrícola i de serveis.

LA FESTA D'ELX

Com hem dit, la Festa d'Elx és un drama sacro-líric que, des del segle XV segons els estudis més recents, es representa tots els anys en l'interior de l'església de Santa Maria d'Elx els dies 14 i 15 d'agost, vespra i festivitat de la Maredeu de l'Assumpció.

El drama narra el desig de la Verge Maria de reunir-se amb son fill Jesucrist, mort, ressuscitat i ascendit al cel temps enrere, el comiat dels Apòstols, què es reuneixen miraculosament en la casa de Maria, la seua mort, l'ascensió de la seua ànima, el soterrament, la resurrecció del cos i, finalment, l'ascensió de Maria al cel i la seua coronació per la Santíssima Trinitat.

Aquest senzill argument es troba recollit en moltes narracions de l'edat mitjana, i especialment en la recopilació de vides de sants titulada Llegenda Auria escrita per Giacomo de Varazze (o Jaume de Voragine) en el segle XIII.

La nostra obra és tota ella cantada i des del segle XIX la representen actors il·licitans no professionals, tot i que amb anterioritat a la seua decadència hom solia contractar actors professionals de prestigi. Els xiquets fan els papers femenins i els d'àngels infants, com era tradicional en el teatre religiós anterior al set-cents on no intervenien dones. Cal indicar aquí

que és habitual que hi hagen papers que passen de pares a fills.

La Festa d'Elx està escrita en valencià i, segons els estudiosos, el seu text no és excepcional quant a obra literària. Així, per a Llobregat, el diàleg és senzill i popular, d'un llenguatge poc brillant, amb versos assonants, curts -de sis, set i vuit síl·labes- i amb unes belles acotacions escèniques en prosa entre les estrofes. La composició musical és d'una gran bellesa i inclou peces relacionades amb el cant gregorià i polifonies renaixentistes del segle XVI.

Se'n coneixen els autors d'algunes d'aquestes peces: Antoni de Ribera, Joan Baptista Comes, Joan Ginés Pérez, Lluís Vich, etc. Però es mantenen en l'anonimat els primitius creadors del cos bàsic de la Festa.

Absolutament sorprenent és la posada en escena de l'obra, amb una arriscada tramoia aèria ideada per a davallar i ascendir els tres aparells celestials que apareixen en escena: la Mangrana amb l'àngel portador de la palma per a Maria, la Recèlica portadora de l'ànima i el cos de la MaredeDéu i l'artefacte on viatge la Santíssima Trinitat.

Però, sobretot, el caràcter d'obra excepcional de la Festa d'Elx li ve donat per ser l'única supervivència en tota Europa, arrelada i brillant, popular i bellíssima, de teatre religiós amb orígens medievals, lligat a cultes a la fertilitat i la collita i mantinguda expressament per una butlla del papa Urbà VIII de l'any 1632 per la qual, oïnt els motius exposats per la Vila, permeté que la Festa seguís representant-se en l'interior del temple parroquial tot prohibint al Bisbe d'Oriola que posàs entrebancs de cap mena per al manteniment de la representació anual.

Aquesta és una altra de les característiques històriques de la Festa d'Elx: la seua defensa pel poder civil de la ciutat, en ocasions fins i tot front al poder religiós, ja des del segle XVII. Aquesta defensa inclogué el manteniment econòmic de la celebració pel Consell de la Vila, la imposició d'impostos per tal de sufragar-la i el nomenament de persones perquè en tinguessen cura, l'organitzassen i la proveïssen.

Així, doncs, des de tots els punts de vista, tant literari i musical com teatral i històric, la Festa d'Elx és un dels grans monuments de la ciutat i potser la seua gran i millor creació col·lectiva.

ORIGE DEL CEL

En un sentit estricte, el cel de la Festa d'Elx és el teló que tapa el tambor i la cúpula de l'església de Santa Maria per tal d'amagar els artefactes de la tramoia que permeten pujar i baixar els aparells celestials que es fan servir en les representacions del Misteri. L'esmentat teló es subjecta mitjançant cordes nugades a les nombroses anelles que hi ha fixades a la cornisa inferior del tambor de la cúpula (des de fa

dos anys substituïdes per una barra cilíndrica contínua cargolada a la cornisa). Aquest teló disposa d'una obertura practicable, les «portes del cel», que s'obren o es tanquen per a deixar eixir o entrar els aparells celestials.

En un sentit més ample, el cel es el conjunt de tots els terrats de l'església; així, doncs, en el llenguatge popular dels qui participem en la Festa són freqüents expressions com ara «pujar al cel» o «trobar-se en el cel». Es bastant significatiu que Maria Aurèlia Capmany titulara «He pujat al cel» un article que escrigué l'any 1987 sobre la tramoia alta, arran de la seua estada en una de les representacions de la Festa.

L'orige del cel actual del Misteri d'Elx es pot situar a les darreries del segle XVIII, quan l'arquitecte acadèmic Marcos Evangelio (Cartagena, 1717 - Elx, 1767) traslladà l'escena de la Festa al lloc on es representa ara, çò és en el límit occidental de la cúpula, vora el presbiteri (Massip 1991, 150).

Marcos Evangelio fou un interessant arquitecte la presència del qual a Elx resta encara per estudiar. A ell devem l'acabament de l'actual temple de Santa Maria, exclosa la Capella de la Comunió, amb obres tan interessants com ara el portal de l'Orgue o, pot ser també, l'escala de la sagristia de la mateixa església (Jaén 1989, p. 103; Muñoz 1993).

Alguns autors han proposat, ja a les representacions de la Festa anterior al segle XVIII, l'existència d'un cel semblant a l'actual, amb una tela pintada que amagava el sostre de l'edifici (Martínez 1990, p. 218). Ens manquen, però, dades documentals que puguen demostrar-ho o que ens indiquen com era aquell cel.

Pensem que la hipòtesi més versemblant seria aquella que considerara l'actual concepte de cel com a resultat de la profunda reestructuració de l'espai de la Festa que feu Marcos Evangelio en acabar la reconstrucció de l'actual edifici. Fet i fet, Evangelio situà tant el cadafal on es desenvolupen les escenes terrestres com l'obertura per on ixen i baixen els aparells celestials en el mateix eix longitudinal del temple que ell va rematar, i lleugerament retirat de l'eix transversal, tot consolidant, així, la disposició espacial actual de l'espectacle.

Aquest cel, ideat durant el darrer quart del set-cents, no sols estava en funció amb la maquinària que amagava sinó, sobre tot, amb el concepte barroc d'espectacle i d'espai a què servia en dotar el conjunt de l'escena d'una extraordinària unitat i continuïtat en la visió espacial (Zevi 1951, p. 97). Açò es confirma des de l'aspecte decoratiu si pensem que el cel de la Festa, amb la seua representació figurativa, es pot relacionar amb les pintures al fresc de moltes cúpules set-centistes, especialment les que narren la glòria de Déu o de l'Assumpta, com ara la supèrbia Assumpció del Correggio de la catedral de

Parma, l'Ascensió de Jesucrist, també del Correggio, a l'església de San Giovanni Evangelista de Parma o el fresc de Palomino a la Basílica dels Desemparats de València.

ELS CELS DE LA FESTA

El primer cel confeccionat per a cobrir inferiorment el tambor i la cúpula de Santa Maria que coneixem documentalment fou pintat per l'artista murcià Francisco Martínez Talón el 1760 per a la representació del 1761, primera que es féu com es fa actualment, val a dir sota la cúpula. Malhauradament no han perviscut ni aquest cel ni els dibuixos preparatoris (Quirante 1987, 134. Massip 1991, 152).

Un segon cel, degut al pintor Parades, data ja del segle XIX i fou utilitzat fins que va desaparèixer amb la crema de l'església de Santa Maria del 1936. En aquest cel apareixien pintats uns grans àngels amb garlandes de flors a les mans i entre ells s'estenia una cinta, amb una llegenda escrita en llatí, el versicle vuit-cinc del Càntic dels Càntics: «¿Qui és aquesta que puja de l'estepa recolzada en el seu estimat»

El cel de després de la guerra era obra del pintor Rodríguez S. Clement. Però, al contrari que els anteriors, no tenia cap figura sinó que representava només uns núvols grisos i gruixuts, lleugerament esfilagarssats per les vores, els quals destacaven sobre un fons blau clar, tot evocant les tempestes d'agost (Jaén, pp. 92-96). Pel que sembla existia el projecte de fer un cel amb una ornamentació més rica, però tal idea mai no s'arribà a dur a terme. [Es pot veure en aquest sentit l'esborrany del mateix Rodríguez S. Clement per a la cúpula de l'església (Martínez 1986, p. 155)].

Aquest cel es féu completament nou, però sense modificar-ne el dibuix, devers meitat dels anys seixanta i, després d'un intent no reeixit de restaurar-lo l'any 1992, l'any 1993 se'n feu encara un altre, de nou, a càrreg d'un cartellista de Madrid. Aquesta vegada se'n canvià el dibuix, tot disposant-hi uns núvols més suaus i difuminats, diversos angelets per les vores i alguns raigs de llum que ixen de les portes del cel. A més, amb la finalitat que la lona quedara més tensada, es va canviar el sistema de subjecció i es van substituir els cordells que l'aguantaven formant en quadrícula per cordells disposats radialment que s'uneixen en un petit anell circular central.

LA TRAMOIA ALTA

La tramoia alta és el conjunt d'artilugis, aparells i efectes que es troben situats en el terrat de l'església per poder desenrotllar la part aèria de la representació. En certa manera vendria a ser l'equivalent del teler dels teatres i conté la part amagada des d'on hom controla els moviments ascendents i descendents dels aparells celestials de la Festa.

Probablement, d'una o altra manera, degué formar part de

la representació des dels seus inicis, ja que aquest tipus d'escenografies, més o menys sofisticades, eren habituals en les representacions teatrals de l'Edat Mitjana (Quirante, 1987. Massip 1991). Per tant, les esglésies anteriors a l'actual ja disposarien d'artefactes i medis semblants als d'ara. Les tramoies es degueren adaptar als temples i, segons fora la seua arquitectura, devien tenir més o menys importància.

Pel que fa a l'actual temple barroc, l'escena i, amb ella el moviment aeri, es va desenvolupar durant molt de temps en la nau, mentre el creuer i el presbiteri es trobaven en construcció i fins i tot després d'haver-se acabat. Per tant, la manipulació dels aparells pot ser que es fera des de dos plànols: el del terrat per al maneig dels torns i les càbries i, en cas d'existir, el del teló del cel, situat possiblement a l'altura de les cornises, per al maneig dels aparells (Martínez 1990).

Però, com hem dit, el punt d'inflexió més important en l'escenografia de la Festa fou el que es va produir quan Marcos Evangelio acabà la reparació del conjunt de l'església iniciada un segle abans. Allò que fins aleshores s'havia representat en la nau passà a representar-se en el centre de l'església a partir del 1761. I l'hipotètica lona del cel situada a l'altura de les cornises de la nau passà a ser un disc més o menys pla (tingam en compte l'enorme fletxa i les irregularitats provocades per les seues grans dimensions) que tapava el cercle del tambor de la cúpula i, tancant-lo i aïllant-lo, separava nítidament l'«espai del cel», distant i inassolible, de l'espai terrenal visible i mesurable.

De totes les aportacions que l'escena de la Festa ha tingut al llarg de la seua història, la de Marcos Evangelio ha estat la més contundent, arriscada i revolucionària, però a la vegada adequada a la lògica constructiva del temple i a la seua especificitat històrica. I fou duta a terme amb un sentit tal de l'escena i amb un coneixement tal d'allò que s'hi estava representant que vist amb la perspectiva que dona el temps, però també probablement ja en el moment immediat de la seua creació, hom adverteix que les coses no podien haver estat d'una altra manera («se hallan estos vezinos muy contentos», concloïa Evangelio el 1763 [Massip, 1991, 152]).

Certament, era una decisió lògica per a una escena de finals del barroc: amb la nova solució, l'acció es desenvolupava al llarg de l'eix central de l'església, allunyada al màxim del portal Major, de tal manera que la podien contemplar de front el màxim nombre d'espectadors tant des de dins de l'església com des de l'exterior de les portes del creuer i dels peus.

Aixímateix, els recorreguts al llarg de l'andador, tan importants en el desenvolupament del drama, s'allargaven al màxim. I així fins on ho permetia la mateixa cúpula, la lògica constructiva, els materials i els medis que l'arquitecte tenia al seu abast. Pensem que posar la tramoia en el centre de la

cúpula i la maroma en el centre del cercle del cel hauria exigut uns medis tècnics que n'haurien complicat sobremanera l'execució.

La lògica de l'escena i la lògica constructiva de l'espai barroc coincideixen justament en aquest punt. El resultat hi és una tramoia agosarada, però pensada per a apurar la tècnica disponible i complir els requisits de solidesa, seguretat i muntatge exigibles en una operació que s'ha de repetir cada any sense altre ajut que la força dels braços i una maquinària elemental, però molt efectiva.

Des d'aquest punt de mira, la tramoia concebuda per Evangelio és impecable. No oblidem, però, que els arquitectes i constructors del set-cents, malgrat els ideals il·lustrats que els movien, estaven utilitzant tècniques molt provades pels constructors des del segle XV que havien servit per a transportar i aixecar l'obelisc de la plaça de Sant Pere al Vaticà o per a construir les complexes màquines de guerra de la baixa edat mitjana o del Renaixement.

ELS MATERIALS ACTUALS

Els materials i artilugis que componen el cel i la tramoia, a excepció de la lona pintada, s'han guardat sempre en el terrat de l'església. Es per això que no patiren greus danys en l'incendi del 1936 i fins i tot pot ser que siguin en part els mateixos que va pensar Evangelio per a la representació del 1761, amb independència de les reposicions que s'hagen produït per haver-se fet malbé els anteriors i que presumiblement deuen haver afectat només a les peces menors. Amb tot, la biga mestra es va substituir per una altra de gelosia de ferro, presumiblement el 1907 ja que és idèntica a les que Marcel·lià Coquillat col·locà per a suportar el terrat de l'església tot aliviant la càrrega d'aquesta sobre les voltes de la nau principal.

Així mateix, el 1940 l'arquitecte Serrano Peral utilitzà tirants metàl·lics amb tensors de rosca en lloc dels de marometa que s'havien utilitzat anteriorment per a assegurar l'extrem lliure de les bigues en voladís. A més, una xarxa de seguretat sobre el teló del cel havia estat ja disposada des del 1902.

El 1973 el torn primitiu de ferro forjat, estropejat per l'ús i amb folgances irreparables en les rebladures fou substituït per l'actual, construït amb perfils de ferro laminat i soldat, però amb la mateixa relació de tambors, politges i cigonyals i idèntiques desmultiplicacions que l'antic.

I ja, en fi, el 1989 l'artista Manolo Marín va netejar i restaurar les ales de la mangrana, aparell que no fou destruït el 1936. Durant l'execució d'aquests treballs, sota diverses capes de pintura granat fosc i rivets negres, va aparèixer el color original de la mangrana, més acarabassat, així com dibuixos que representaven xanglons de raïm entrellaçats amb

espigues i pinyes verdes i ramassos d'or i plata situats en l'extrem dels galls. Aquests motius, d'un lleuger gust modernista, es possible que foren obra del cronista i pintor d'Elx Pere Ibarra qui, segons sembla, pintà la mangrana en les primeres dècades del segle i, degudament restaurats, són els que es poden contemplar actualment.

LA PLATAFORMA

La plataforma de treball és un balcó entaulat que s'endinsa en el buit de la cúpula. Situada en la cornisa inferior del tambor, descansa en una viga de gelosia sobre la qual es recolzen dues bigues de fusta de pi tea les quals ixen en voladís sobre el buit per a situar, penjat d'elles, el quadrat de les portes del cel. El conjunt es completa amb tres bigues secundàries que tanquen el perímetre de la plataforma i, ben engalzades, eviten els desplaçaments laterals de les bigues, aprofitant, a més, per a que s'hi fixen les baranes de protecció.

Assenyalem que les dues bigues en voladís s'estabilitzen recolzant-se en dos punts de la finestra est de la cúpula on s'aconsegueix un empotrament molt efectiu amb l'ús d'uns puntals que les asseguren contra el marc de la finestra.

Malgrat que la solució és ja molt segura s'afegeixen uns tirants des dels extrems del voladís a la cornisa superior del tambor els quals eviten qualsevol moviment de zumzeig en l'extrem de la plataforma.

ELS ARTILUGIS MECÀNICS

Per al moviment dels aparells aeris, tant en la pujada com en la baixada, s'utilitzen dos elements principals: el torn i la càbria.

La càbria està formada per dos troncs de fusta de pi de 5,70 m que es recolzen en la cornisa inferior de la cúpula i van units amb cordes en el seu extrem superior, el qual s'inclina en el buit fins la vertical de l'eix de les portes, afiançant la tròcola pel canal de la qual s'esmunyen les maromes que subjecten els aparells.

La tròcola és doble, tota de fusta, de manera que per la corriola superior passa la maroma de la Coronació i per la inferior la de la Mangrana i la de la Recèlica, que és la mateixa. En la seua concepció i execució aquesta és la màquina més primitiva i elemental de la tramoia i no es deu diferenciar gaire de les que s'utilitzaren en les obres de l'església, amb la diferència que el tercer recolzament que completaria el trípod s'ha substituït, en el nostre cas, per un tirant de maroma de cànem.

CONCLUSIONS

El conjunt format pel cel i la tramoia alta de la Festa

d'Elx que es disposa en l'actualitat és un dels elements de la representació la ideació del qual es troba perfectament datada, ja que s'utilitzà en la disposició actual en les representacions del 1761, capgirant l'escena que es disposava amb anterioritat.

Es tracta d'un dispositiu que fou prèviament ideat (i que degué dibuixar-se) per un arquitecte acadèmic, Marcos Evangelio, i autoritzat per la Vila i pel Consell de Castella. Açò implica que aquest conjunt respon a un moment històric clau en la història de la ciutat i en la història de l'arquitectura; pot ser considerat, doncs, com una intervenció culta i no popular arrelada en el tipus d'arquitectura tardobarroca o neoclàssica propugnada per l'Acadèmia.

A més, la pervivència fins els nostres dies d'una part dels enginys i artefactes que componen el cel i la tramoia de la Festa d'Elx ens serveix per a veure en «viu» el funcionament dels aparells teatrals i constructius del segle XVIII.

BIBLIOGRAFIA

-Gaspar Jaén i Urban, Llibre de la Festa d'Elx, «Papers d'Elx», Elx, Manuel Pastor, 1984, 228 p.

-Gaspar Jaén i Urban, Guia de l'arquitectura i l'urbanisme de la ciutat d'Elx, vol. 1, Alacant, Col·legi Oficial d'Arquitectes, 1989, 405 p.

-Alfons Llorens ed., Món y Misteri de la Festa d'Elx, Valencia, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana, 1986, 392 p.

-Tomás i Manuel Martínez Blasco, La arquitectura como escenario de «El Misterio de Elche», Alacant, ed. Caixa d'Estalvis del Mediterrani, 1990, 254 p.

-Tomás Martínez Blasco, «Panorama de las artes plásticas en Elche (1886-1986)», en José López Yepes ed., Cien años de la historia de Elche y de su Caja de Ahorros (1886-1986), Alacant, Caixa d'Estalvis d'Alacant i Múrcia, 1986, 350 p., p. 147-176.

-Francesc Massip i Bonet, La Festa d'Elx i els misteris medievals europeus, Alacant / Elx, Diputació d'Alacant / Ajuntament d'Elx, 392 p., 1991.

-Ana M^a Muñoz Pérez, Estudio y análisis de la bóveda de escalera de piedra. Un ejemplo: la bóveda de escalera de piedra de la sacristía de la basílica de Santa María de Elche (Alicante), treball final de carrera dirigit pel Dr. Gaspar Jaén i Urban, 1993, Biblioteca de l'Escola Politècnica Superior, exemplar mecanografiat, 2 vols.

-Luís Quirante Santacruz Teatro asuncionista valenciano de los siglos XV y XVI, València, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana, 1987, 384 p.

-Bruno Zevi, Saper vedere l'architettura, Torí, Giulio Einaudi, 1948. Versió castellana de Cino Calcaprina i Jesús Bermejo Goday, Saber ver la arquitectura. Ensayo sobre la interpretación espacial de la arquitectura, Buenos Aires, Poseidon, 1951, 222

p. + láms. f. t.

GJiU, ASB. 00-07-1995

[Gaspar Jaén i Urban, Antonio Serrano Bru, «Algunes notes sobre el cel i la tramoia alta de la Festa d'Elx», en Autors diversos, El cel en la Festa, Elx, ed. Patronat Nacional del Misteri d'Elx y Diputació d'Alacant, 1995, 77 p., p. 16-24.

«Algunes notes sobre el cel i la tramoia alta de la Festa d'Elx», ponència presentada al «8é Col·loqui de la NACS», Indiana University, Bloomington, 01/03-10-1995. Gaspar Jaén i Urban, Antonio Serrano Bru, «Algunas notas sobre el cielo y la tramoya alta de la Festa d'Elx», en Autors diversos, El Misterio de Elche, Almagro, Museo Nacional del Teatro, 1998, 148 p., p. 121-130]

Revisat:

ARBRES

Agost 1995

¿Per què ha estat un error llevar els arbres de la plaça de la Mercè d'Elx?

Perquè als llocs tan calorosos com Elx cal que els espais públics tinguin extenses zones d'ombra on els vianants puguen refugiar-se de la calor de l'estiu i del sol del migdia.

Perquè aqueixos arbres eren els més antics que hi havia als espais públics de la ciutat d'Elx. Tenien ja prop de mig segle d'antigüetat, val a dir que durant prop de mig segle s'havien salvat del furor arboricida que a l'Estat Espanyol els dóna de tant en tant als governants.

Perquè eren uns arbres molt ben plantats, disposats d'una forma tan adequada i que s'adia tant amb l'espai on es trobaven situats que només amb ells s'arribava a definir aqueix espai. Recordem-ho: n'hi havia un en cada angle del quadrat elevat que forma la plaça i que origina una plataforma separada de les vies de trànsit perimetrals, basament de pedra sobre el qual s'alçaven els arbres, amb la seua gran capçada, d'una forma arquitectònica, com ho farien les columnes i els pòrtics d'un monument clàssic. Fet i fet la seua mancança ha deixat un buit semblant al buit que deixa l'enderroc d'una catedral antiga o d'un gran palau.

Perquè sense ells la font i el monument a Marià Anton, un dels pocs elements urbans dignes de l'Elx antic, han quedat ara perduts en el paisatge urbà, sense cap coberta que definesca un espai propi i sense cap element de referència que els dóne l'escala adequada.

Perquè arrancar un arbre, com destruir un paisatge, derrocar un edifici o matar un ser viu són fets definitius que no es poden tornar arrere.

Perquè no hi havia cap motiu urbanístic ni arquitectònic per a llevar-los, sinó la mera voluntat o caprici dels qui han manat fer l'arboricidi. De fet en el projecte redactat per l'arquitecte i l'enginyer municipals, aprovat per la corporació municipal i objecte de la contractació de les obres no es preveia que s'arrancaren aquests arbres sinó que es quedaren al seu lloc. La decissió d'arrancar-los, doncs, ha estat presa directament per les instàncies polítiques d'una forma unilateral i precipitada, sense que cap ciutadà haja pogut assabentar-se'n prèviament i opinar-ne en conseqüència i llibertat.

Perquè el problema (cert) dels excrements dels teuladins que pernoctaven en aquests ficus i de l'extensió de les raïls es solucionava escarmundant-los adequadament, no deixant que les branques es feren grans, sinó tallant-les per a donar-li forma a l'arbre, evitant que fructificara i impedint, així, que els ocells s'hi quedaren a dormir. Com és sabut, mitjançant el control de la part aèria de l'arbre es controla també la part

subterrània.

Perquè els tarongerets que han substituït aquells magestuosos ficus han estat una solució d'urgència i ténen una escala tan inapropiada per a les dimensions de l'espai urbà de la plaça que fa que queden fora d'escala, "ridículs", per a entendre'ns.

Perquè els alcaldes no deuen actuar amb l'espai físic de la població que governen igual que els nous rics ho fan amb el seu xalet privat: 'ara arranque aquests arbres per que em molesten', 'ara pose aquí una font per que m'agrada', 'ara lleve aquesta estàtua per que em sembla lletja', etc. Aqueix no és el camí per a fer una ciutat més culta, més bella, més agradable i més humana. Governar en una democràcia deu ser una altra cosa.

SOBRES

Per que ara es veu com són de lletjos els edificis que hi havia amagats darrere dels arbres. (Com lletjos són la major part dels edificis d'Elx, no ho oblidem).

(Però el darrer furor arboricida dels alcaldes d'Elx ha estat massa fort i han sucumbit)

¿Per què es tallen les xicrandes i ens furten la bellesa de les seues flors violeta per juny i no es tallen els ficus nítida?

GJiU. 00-08-1995

[«Arbres», Información, Alacant, 09-08-1995, p. 4]

Revisat:

¿QUE EN FAREM, DE L'OPINIO PUBLICA?

Josep Antoni Ortega i Camús

Quan era estudiant vaig fer amistat amb una parella, estudiants també tots dos, la qual tenia una manera molt original de sobreviure fins a final de mes amb els pocs diners de què disposaven. Aquesta consistia a posar en pràctica una vegada al mes allò que anomenaven setmana econòmica. Els dies d'aquesta setmana s'autoconvidaven, sense previ avís, a casa de qualsevol conegut (en tenien tants!). Tocaven el timbre i deien: "Hola! Som nosaltres i venim a que ens convideu a dinar". Certament, hauria estat una grolleria inadmissible donar-los amb la porta als nassos, i ells, conscients d'això, se n'aprofitaven. Recorde també el cas d'una xicona que, després d'haver festejat amb un italià, durant el període estival en no importa quina de les nostres platges, agafà un avió i se li presentà d'imprevist carregada de maletes al llindar de sa casa de Roma, tot dient-li amb un somriure d'orella a orella: "Ciao!, vinc perquè m'ensenyés Roma". L'italià no li correspongué amb un somriure igual, és clar; més aviat s'empassà la saliva i féu el cor fort.

Aquestes actuacions que denoten una barra tan increïble i contundent de part de qui les du a terme, no sols es donen en les relacions privades, sinò que abasten també la vida pública i és aleshores quan diem que són pròpies d'una política de fets consumats. Trobe que un cas que podria il·lustrar d'una manera evident un procedir d'aquesta mena, n'és l'arrancament dels ficus de la plaça de la Mercè que efectuà el consistori il·licitament després de les passades eleccions de maig. D'igual manera que els meus amics mai no preguntaven si podien anar o no a ca les seues víctimes a omplir la panxa o que aquella xica, desitjosa d'un sojorn italià, ni tan sols tingué el bon gust d'avisar a qui esdevindria el seu cicerone a la força, el nostre Ajuntament no ha considerat gens ni mica adient fer un sondeig a l'opinió pública sobre una acció que, pel que sembla, maquinava d'amagat i, diguem-ne, gairebé d'amagat ha executat.

I tant que aquesta no és la manera d'actuar d'una corporació municipal que vulga ésser considerada democràtica. La democràcia no pot bandejar mai l'opinió pública, màxime quan de vegades s'han de prendre decisions dramàtiques i irreversibles. Si d'alguna manera haguérem de qualificar l'actuació que ha tingut el nostre Ajuntament, l'adjectiu més adient seria el d'autoritària. Sense més embulls.

Imaginem, però, quina hauria estat l'altra cara de la moneda: un debat públic. "¿Arranquem els arbres?". Mitjançant la recerca i la discussió de tots els pro i contra (i també dels aspectes interessants, com fan els clubs de pensament nordamericans) s'hauria intentat i, de segur, s'hauria arribat a un consens; s'hauria pensat, que és del que es tracta, i no

s'hauria actuat d'una manera precipitada i canallesca. Mostres anteriors d'aquest procedir, n'hi havia. Per exemple, a l'any 1990, durant tot el mes d'agost els nostres conciutadans tingueren l'oportunitat d'optar entre cinc alternatives per a la remodelació de la Glorieta (una d'aquestes possibilitats era la de deixar-la conforme estava, sense cap canvi). Precisament ha estat aquest mateix consistori de què venim parlant el primer a qüestionar i fer cas omís del desig què aleshores es manifestà en votació pública i secreta. Tot això concorda amb el fet que ara s'hagen negat a que se suscite el debat públic esmentat adés. Però ¿per què?. Jo sempre he pensat que si aquells amics meus mai no avisaven abans de perpetrar les seues razzies alimentícies, era per evitar una negativa (bé que disfressada de disculpa) que els impedira de fer la seua santa voluntat; considere que aquest Ajuntament, en llevar els esmentats arbres sense comptar amb ningú, ha obrat mogut per una prevenció idèntica.

Amb tot i això, la realitat és aquesta i no una altra: els arbres han estat arrencats i al seu lloc s'alcen quatre esponeroses palmeretes, quatre palmeretes que, si reeixen a arrelar, contribuiran d'ací a vint anys a que Elx segueisca sent considerada com el Palmeral de Europa. Mes la realitat també és que el debat que al seu moment no van voler que se suscitara, finalment s'ha suscitat, un debat "pòstum" i ja sense cap altre fruit que no siga el polític; perquè ja en són diverses les veus què, des de la tribuna de la premsa, han acomés la denúncia d'aquest atemptat contra uns arbres que configuraven tot un espai reconegut i estimat pels elxans. ¡Tant de bo servira aquest perquè actuacions semblants d'ara en avant no tornaren a repetir-se!. Però el més curiós és que ara, precisament ara, els qui en el seu moment no feren gens de cas a l'opinió pública, ans bé la menysprearen, han decidit, arran d'aquestes veus crítiques darrerament aparegudes, d'entrar en el joc i amb un cinisme més que execrable no se'ls cau la cara de vergonya quan fa uns dies ixen a la llum de la premsa tot buscant de defensar-se i autojustificar-se. De pena.

Però, en fi, siguem optimistes i pensem en el futur: tenim ara un espai nou, obert al sol, a l'aire, al fum dels cotxes, al soroll de les motos, deslliurat in aeternum dels excrements i dels cants dels teuladins, amb una palmera baby a cada cantó. Girem l'esquena al pesimisme i pensem a les noves perspectives d'ús que ens ofereix la nova configuració de la plaça. ... o pot ser ja hi hagen pensat els nostres regidors, i planegen convertir aquest marc tan incomparable que se'ls ha quedat en una mena de fira ecològica, o en una trobada de l'arbre en extinció o, encara millor, en una exposició de bonsais?. El temps ens ho dirà.

Elx, agost 1995

